

1. האם לאקלים יש מגדר?

כל קצוות החברה ייפגעו ממשבר האקלים, אולם מחקרים מראים שנשים, נערות וילדות, בעיקר בחברות פטריארכליות, פגיעות יותר לנזקיו השונים של המשבר וסובלות באופן לא פרופורציונאלי מהשפעותיו.¹ המסקנות המוסכמות של הוועדה למעמד האישה במושב ה-65 של האו"ם בשנת 2021 מכירות בהשפעה הלא פרופורציונלית של שינוי האקלים על נשים ונערות, כמו גם בנחיצות מעורבותן בעיצוב מדיניות אקלים.² יעד 5 ביעדי האו"ם לפיתוח בר-קיימא מתייחס לשאיפה לשוויון מגדרי וקובע: "השגת שוויון מגדרי והעצמת כל הנשים והבנות".³

מחקרים רבים מראים שמשבר האקלים פועל כמכפיל ומאיץ סיכונים מגדריים ובכך מגדיל את הסיכוי של נשים להיחשף לאלומות במשפחה ומערער את הביטחון האישי שלהן. שיעורי התחלואה והתמותה של נשים כתוצאה מאירועי מזג אוויר קיצוניים גבוהים ביחס לאלה של גברים. דוגמא לכך ניתן לראות מנתוני האו"ם המציגים ש-80% מהאנשים שנעקרו בגלל שינוי האקלים הם נשים.⁴ דוח של אוקספם לאחר הצונאמי של 2004 מצא ששיעור הנשים בקרב הניצולים בסרי לנקה, אינדונזיה והודו גדול פי 3 משיעור הגברים.⁵ על פי נתוני הפורום הכלכלי העולמי, פחות מ-20% מהקרקעות בעולם נמצאות בבעלות נשים. כתוצאה מכך, לפרנסת הנשים לוקח זמן רב יותר להתאושש לאחר זעזועים כלכליים ואקלימיים.⁶ בנוסף, מחקרים המציגים נתוני תמותה בעקבות גלי חום ואירועי מזג אוויר קיצוניים מצביעים על כך ש**נשים קשישות נמצאות בסיכון גבוה יותר מגברים**. יתרה מזאת, המחקרים עומדים על כך שיש צורך בהבנה טובה יותר של המנגנונים הפיזיולוגיים והחברתיים הבסיסיים, המובילים לכך שמין ומגדר מהווים גורם מכריע להבדלים בשיעור מקרי מוות בקרב אוכלוסיה זו ביחס לאוכלוסיה הכללית, וזאת כדי לקבוע אמצעי מדיניות מתאימים.⁷

אף על פי כן, מחקרים הראו כי האזכור של חוסן עירוני כסעיף בתכניות היערכות אקלימיות ברשויות מקומיות נותר ברוב המקרים ניטרלי מבחינה מגדרית, ואינו מבחין במשמעויות של חוסן בעולמן של נשים.⁸ כך לדוגמא, ניתן לראות במדריך להכנת תכנית פעולה מקומית להיערכות לשינוי אקלים ולאנרגיה מקיימת שפרסמו משרדי האנרגיה, הפנים והגנת הסביבה. המדריך החשוב אכן כולל התייחסות לפגיעותן

UNFCCC, Gender & Climate Change: an important connection. UNFCCC website: <https://unfccc.int/gender>¹
Middlehurst, M., Eisen, T. (2021, May 5). CLIMATE JUSTICE AND GENDER JUSTICE: AN ESSENTIAL PAIRING TO GET RESILIENCE RIGHT, National Democratic Institute (NDI): <https://www.ndi.org/our-stories/climate-justice-and-gender-justice-essential-pairing-get-resilience-right>

UN, Department of Economic and Social Affairs – Sustainable Development, SDGs: <https://sdgs.un.org/goals>³
UN Development Programme (UNDP), (2017). Gender and climate change - Overview of linkages between gender and climate change, Reliefweb: <https://reliefweb.int/report/world/gender-and-climate-change-overview-linkages-between-gender-and-climate-change>

Osman-Elasha, B. (2022). Women...In The Shadow of Climate Change, UN Chronicle: <https://www.un.org/en/chronicle/article/women-in-shadow-climate-change>⁵
Abass, J. (2018, May 21). Women grow 70% of Africa's food. But have few rights over the land they tend, World Economic Forum: <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/women-farmers-food-production-land-rights/>⁶

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30293089/>⁷
⁸ קריגל, ק., צ'צ'יק, ע., בנימין, א. (2022). פרספקטיבה מגדרית בהיערכות של רשויות מקומיות למשבר האקלים – משבר הקורונה כחלון מדיניות?, קריאות ישראליות, גליון 2, עמ' 211-241. https://www.kriot.co.il/wp-content/uploads/2022/05/12_kriot_maamar_krigel.pdf

של נשים, אבל אינו מפרט עקרונות פעולה לטיפול ספציפי בסוגיות מגדריות ומשאיר את הדברים לבחירת הרשות המקומית ללא מתווה מוסדר.⁹

לצד הפגיעות המוגברת להשלכות משבר האקלים, מחקרים מראים כי העצמת נשים הינה חלק אינטגרלי ממאמצי המיטיגציה וההיערכות למשבר האקלים. כאחת מההמלצות להתמודדות עם הבעיה האקלימית, האו"ם הדגיש את הצורך בייצוג נשי בגופים המקבלים החלטות משמעותיות בכל הנוגע למשבר האקלים, אולם הייצוג הממוצע של נשים בגופי משא ומתן לאומיים הנוגעים לעניין הוא מתחת ל-30%.¹⁰ יתרה מכך, לעתים קרובות מתעלמים מהצרכים, סדרי העדיפויות והידע של נשים בכל הנוגע למדיניות אקלים, מה שמערער הן את ההגנה הספציפית על הנשים במצבי קיצון אקלימיים והן את האפקטיביות של פתרונות ניהול בר-קיימא. ההשפעות הבריאותיות, הכלכליות והחברתיות של מגיפת הקורונה סיכנו עוד יותר את שילובן של נשים בממשל סביבתי.

הנתונים מראים התקדמות איטית של נשים בתפקידים בכירים כשרות לאיכות הסביבה. בשנת 2015, רק 12% מתוך 881 משרדי הגנה על הסביבה (משרדי ממשלה בעניין סביבתי ואקלימי) ברחבי 193 מדינות הונהגו על ידי נשים; חמש שנים לאחר מכן, מספרה עלה רק ל-15%.¹¹

יפה לראות כי במדינת ישראל בשנה החולפת 2021-2022, עמדו בראש 4 מהמשרדים החשובים ביותר מבחינה סביבתית (סביבה, אנרגיה, כלכלה, תחבורה), שרות. עם זאת, הנתונים מראים כי אמנם ישנה מגמת עלייה בייצוג נשים בכנסת, אולם שיעור הנשים הנבחרות בחמש השנים האחרונות (ללא התחשבות בחילופי אישים שאירעו במהלך מושבי הכנסת) עמדו על בין 23-25% מכלל חברי הכנסת, נתון המהווה כמחצית משיעורן של נשים באוכלוסיה. זאת ועוד, שיעור הנשים במקומות הראשונים בשימוות מרבית המפלגות הינו נמוך אף יותר מכך. לבסוף, קיימות שלוש ועדות כנסת קבועות שבראשותן מעולם לא עמדה אישה (ועדת החוץ והביטחון; ועדת החוקה, חוק ומשפט; ועדת הכספים); בוועדות הכלכלה, הפנים והגנת הסביבה נשים היוו אחוזים בודדים מתוך יושבי-הראש של הוועדות לדורותיהם.¹² ועוד, מחקרים מראים כי אחוזי ההשתתפות של נשים בהחלטות, כנסים ודיונים על אקלים וסביבה הינם נמוכים. כך לדוגמא, ממחקר שנעשה באיגוד הבינלאומי לשימור הטבע ומשאבי הטבע (IUCN) בעניין Women's Participation in Global Environmental Decision Making, ניתן לראות כי אחוזי ההשתתפות של נשים הם מועטים ביותר, במיוחד בייצוג הממשלתי.¹³

⁹ רונן, א., קמחי, ש. (2022). מדריך להכנת תכנית פעולה מקומית להיערכות לשינוי אקלים ואנרגיה מקיימת. המשרד להגנת הסביבה, משרד האנרגיה, משרד הפנים: https://www.gov.il/BlobFolder/reports/local_action_plan/he/climate_change_and_energy_efficiency_local-action-plan.pdf

¹⁰ Halton, M. (2018, March 8). *Climate change 'impacts women more than men'*, BBC: <https://www.bbc.com/news/science-environment-43294221>

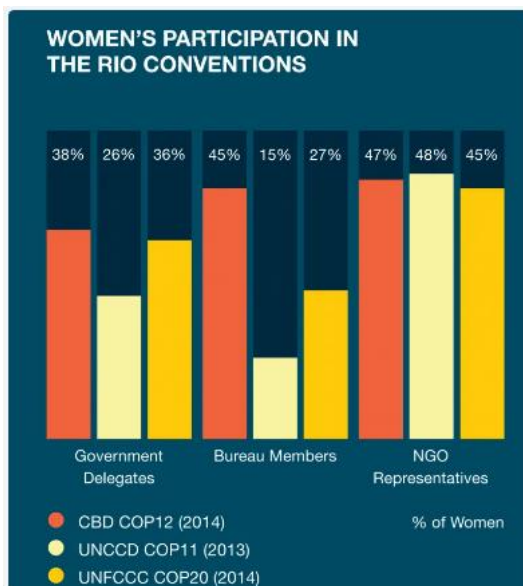
¹¹ IUCN (2021, March 1). New data reveals slow progress in achieving gender equality in environmental decision making: <https://www.iucn.org/news/gender/202103/new-data-reveals-slow-progress-achieving-gender-equality-environmental-decision-making>

¹² אבנר, ע. (2022). נשים בכנסת – ריכוז נתונים לאחר הבחירות לכנסת ה-25. מרכז המחקר והמידע של הכנסת:

<https://main.knesset.gov.il/Activity/Info/Research/Pages/incident.aspx?docid=0cf2203e-a05e-ed11-814f-005056aac6c3>

¹³ IUCN (2015). Women's Participation in Global Environmental Decision Making. IUCN. Available at: https://portals.iucn.org/union/sites/union/files/doc/egi_factsheet_desicion_making_web_sept2015.pdf

איור 12: אחוז ההשתתפות של נשים בכנסים ועידת ריו בתור נציגות ממשלה, חברות לשכה ונציגות ארגונים משקיפים. ניתן לראות כי ייצוגן של נשים קטן מחלקן באוכלוסיה, במקרים מסוימים מבחינה משמעותית.

במחקר שנערך ב-72 מדינות מנתונים המתפרשים על פני כ-40 שנים, עלה כי עלייה של נקודה במדד ההעצמה הפוליטית (WPE – women's political empowerment) הייתה **שקולה להפחתה של 11.5%** בפליטות גזי החממה במדינות שנסקרו.¹⁴ מחקר נוסף הראה מתאם חיובי בין מידת הייצוג הנשי ב-91 בתי מחוקקים בעולם לבין **מדיניות אקלימית אפקטיבית ושאפתנית יותר**.¹⁵ גם ייצוג נשי בוועדי מנהלים בסקטור העסקי העיד על מחויבות סביבתית גבוהה יותר, ונמצא במתאם שלילי עם תביעות הנוגעות להפרות חוקים ותקנות סביבתיים.¹⁶ ולבסוף, סקר שבוצע על ידי אוניברסיטת ייל הראה כי נשים בארה"ב מבטאות יותר דאגה ואכפתיות כלפי סוגיות סביבתיות מאשר גברים.¹⁷

הנתונים לא מותירים ספק כי צדק אקלימי אינו אפשרי ללא **השתתפות פוליטית משמעותית של נשים והתמקדות מכוונת בשוויון מגדרי**. משבר האקלים, כפי שהוא מכפיל סיכונים, הוא גם חלון הזדמנויות לצמצום פערים בחברה ולכינון צדק אקלימי. עשרות שנים של מחקר מראות **בירור שמעורבותן של נשים בפוליטיקה ובאקטיביזם מביאה להישגים חיוביים ולתוצאות סביבתיות ואקלימיות טובות יותר**. על הממשלה להשקיע בנשים המנהיגות והאקטיביסטיות שבחזית ולהפוך על פיהם את מנופי הכוח ואי-

¹⁴ Lv, Z, Deng, C. Does women's political empowerment matter for improving the environment? A heterogeneous dynamic panel analysis. Sustainable Development. 2019; 27: 603–612. <https://doi.org/10.1002/sd.1926>

¹⁵ Mavisakalyan, A., Tarverdi, Y. (2019). Gender and climate change: Do female parliamentarians make difference?, European Journal of Political Economy, 56, pp. 151-164, ISSN 0176-2680, <https://doi.org/10.1016/j.ejpolco.2018.08.001>.

¹⁶ Liu, C. (2018). Are women greener? Corporate gender diversity and environmental violations, Journal of Corporate Finance, 52, pp. 118-142, ISSN 0929-1199, <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2018.08.004>.

¹⁷ Ballew, M., Marlon, J., Leiserowitz, A., Maibach, E. (2018, November 20). Gender Differences in Public Understanding of Climate Change, Yale Program on Climate Change Communications:

<https://climatecommunication.yale.edu/publications/gender-differences-in-public-understanding-of-climate-change/>

השוויון הקיימים, על מנת לטפל באופן מלא ואפקטיבי במשבר האקלים. כבר במאמר משנת 2009 של ועדת האו"ם לביטול האפליה נגד נשים (CEDAW) נטען כי שוויון מגדרי חיוני למדיניות אקלים מוצלחת: *“gender equality is essential to the successful initiation implementation, monitoring and evaluation of climate change policies.”*¹⁸

המלצות לקידום צדק אקלימי באמצעות שוויון מגדרי

א. **על ממשלת ישראל לבצע מיפוי ומחקר על מגדר ואקלים** – כך לדוגמה, ממשלת בריטניה הדגישה כי היא כבר לוקחת בחשבון סוגיות מגדריות במימון היערכות לשינוי האקלים, כולל מחקר רחב היקף על אלימות נגד נשים ונערות.

מיפוי מגדרי באמצעות שאלוני אקלים מופרדים – יש לבצע מיפוי קהילתי באמצעות שאלוני אקלים לגברים ונשים בנפרד בתחומי משאבי טבע, התמודדות עם משבר האקלים, ידע אקלימי ועוד. איסוף והערכה של נתונים אלה יסייעו להציג שוני בהסתגלות והיערכות מגדרית למשבר האקלים ויפתחו פתח ליצירת חוסן אקלימי מותאם מגדר. כך ניתן לספק פתרונות אקלים בני-קיימא ולקבוע מדיניות יעילה והוגנת.¹⁹

ב. **תיעודף נשים בעמדות מפתח ובקרב מקבלי ההחלטות בנושאי אקלים** – מחקרים הראו כי השתתפותן של נשים ברמה הלאומית הביאה להיענות רבה יותר לצרכי האזרחים, ולעתים קרובות הגבירה את שיתוף הפעולה על פני נקיטת קווים מפלגתיים וסקטוריאליים. ברמה המקומית. הכללת נשים בהנהגה הובילה לתוצאות משופרות של פרויקטים ומדיניות הקשורים לאקלים. ככל שמדיניות או פרויקטים מיושמים ללא השתתפות משמעותית של נשים, אי-השוויון הקיים עשוי **לפגוע באפקטיביות שלהם**.²⁰ וכך, בעולם מאומץ בהדרגה רעיון 'פרלמנט רגיש מגדרי'; פרלמנט אשר במבנהו, פעולותיו, שיטות עבודתו והתהליכים המתרחשים בו ניתן מענה לצרכים של נשים וגברים ולאינטרסים המגוונים שלהם. גישה זו מתמקדת בשלושה מישורים:²¹

(1) **הגברת הייצוג** – בצורת הסרת חסמים וקידום שוויון הזדמנויות, כמו גם עידוד וולנטרי של מפלגות לקדם סוגיות אלה; רעיונות מסוג זה כוללים קביעת מכסות לייצוג נשים, תהליכי מדידה, הערכה ובניית תכניות מגדר וולנטריות, תמיכה במועמדות באמצעות פרסים ומלגות, תכניות מנטורינג וכו'.

¹⁸ CEDAW, 44th session, New York, 20 July – 7 August 2009, Statement of the CEDAW Committee on Gender and Climate Change: https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/Gender_and_climate_change.pdf

¹⁹ Middlehurst, M., Eisen, T. (2021, May 5). CLIMATE JUSTICE AND GENDER JUSTICE: AN ESSENTIAL PAIRING TO GET RESILIENCE RIGHT, National Democratic Institute (NDI): <https://www.ndi.org/our-stories/climate-justice-and-gender-justice-essential-pairing-get-resilience-right>

²⁰ IUCN (2021, March 1). New data reveals slow progress in achieving gender equality in environmental decision making: <https://www.iucn.org/news/gender/202103/new-data-reveals-slow-progress-achieving-gender-equality-environmental-decision-making>

²¹ אבגר, ע. פידלמן, א. (2021). נשים בכנסת – ריכוז נתונים לאחר הבחירות לכנסת ה-24 ומבט על פרלמנט רגיש מגדרי. מרכז המחקר והמידע של הכנסת: https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/2b2cfb9f-e074-eb11-810c-00155d0aee38/2_2b2cfb9f-e074-eb11-810c-00155d0aee38_11_17823.pdf

(2) **רגישות מגדרית בתהליכי עבודה פרלמנטריים** – תהליכים שנועדו להכליל באופן שוויוני נשים, כגון התאמת מאפייני סביבת העבודה והתרבות הארגונית לקידום איזון בין עבודה לחיים אישיים, השוואת תנאי עבודה, מאבק בתופעות של סקסיזם, חוסר רגישות מגדרית ואלימות מגדרית וכינון שפה רגישת מגדר.

(3) **תוצרים פרלמנטריים רגישי מגדר** – הכרה בצרכים ייחודיים של גברים ונשים הבאה לידי ביטוי בהתאמה מגדרית של חוקים ותקנות והטמעת מדיניות רגישת מגדר בקרב כלל יחידות השלטון. דוגמאות למהלכים מסוג זה הם חקיקה לקידום השוויון המגדרי, הגדרת גופים ובעלי תפקידים שמהווים סמכויות בענייני זכויות נשים וקידום שוויון מגדרי וכן הערכה מגדרית של תקציבים.

ג. **בחינת הצורך בחקיקה ייעודית לנשים** – יש לעגן חקיקת אקלים ייעודית לנשים להעצמה כלכלית ומתן סבסוד לחברות ויוזמות שבראשן עומדות נשים. כך לדוגמא, בארצות הברית²² הצעת חוק משנת 2019 משנה את תכניות הסוכנות האמריקאית לפיתוח בינלאומי (USAID) כדי לספק סיוע ממוקד לנשים – Women's Entrepreneurship and Economic Empowerment Act of 2018. כך, אסטרטגיות ופרויקטים של USAID ינותחו ויעוצבו תוך התייחסות להיבטים מגדריים, לרבות שוני בתוצאות עבור גברים ונשים עקב סוגיות כמו תפקידים בעלי שיוך מגדרי וחסמים מבניים. הצעת החוק מאפשרת לספק תכניות סיוע ממוקד המקדמות העצמה כלכלית של נשים, לרבות באמצעות גישה מוגברת למשאבים פיננסיים. בנוסף, על מיזמים שנשים עומדות בראשם לקבל העדפה במימון. כן יש לבחון חקיקה שמיועדת לקידום שוויון מגדרי או הטמעת חשיבה מגדרית באופן חוצה מגזרים, כגון חקיקה שנעשה בספרד או בבלגיה.²³

ד. **חינוך מוטה פוליטיקה לנשים** – מוסדות וממשלות חייבים להשקיע בנשים ובנערות צעירות ולהבטיח שיהיה להן את הידע, המרחב והביטחון להשתתף בפוליטיקה ובאקטיביזם. בעוד שרבות כבר משתתפות באקטיביזם אקלימי, נשים צעירות הן בין הקבוצות הכי חסרות ייצוג בפוליטיקה. לפיכך, בניית הכישרים הפוליטיים, הביטחון והשאיפות של בנות בגיל צעיר הן המפתח להבטחת דור חדש של נשים מנהיגות, המסוגלות לעסוק באופן מלא בתהליכי קבלת החלטות. על תכניות אלו להתמקד בנשים ובנערות מאוכלוסיות מוחלשות, שהינן למעשה מודרות פעמיים – הן בקרב האוכלוסיה והקהילה שלהן והן מעמדות ההשפעה ברמה המוניציפלית או הלאומית, וסובלות מהצטלבות של אפליה מגדרית ואפליה בשל שיוכן הסוציו-אקונומי.

ה. **תכנית ממוקדת להכשרה ולהעדפת נשים בעבודות ירוקות** – שינוי האקלים צפוי להוביל לגלי הגירה שיעמיסו עוד יותר על התשתיות הציבוריות ושוק העבודה, דבר שיעמיד את הגברים והנשים המהגרות

²² Public Law No: 115-428 (01/09/2019). Women's Entrepreneurship and Economic Empowerment Act of 2018, USA Congress website: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/3247>

²³ אבגר, ע. פידלמן, א. (2021). נשים בכנסת – ריכוז נתונים לאחר הבחירות לכנסת ה-24 ומבט על פרלמנט רגיש מגדר. מרכז המחקר והמידע של הכנסת: https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/2b2cfb9f-e074-eb11-810c-00155d0aee38/2_2b2cfb9f-e074-eb11-810c-00155d0aee38_11_17823.pdf

בסיכון לעבודת כפייה וניצול.²⁴ ואולם, המשבר גם מהווה הזדמנות לערוך שינוי רב-מערכתי של המערכת הכלכלית, לכלכלה ירוקה ובת-קיימא תוך יצירת מיליוני משרות ירוקות חדשות ברחבי העולם והשגת היעדים שהוגדרו להתמודדות עם משבר האקלים. כאמור, שיעורן של נשים בקרב האוכלוסיות העניות הוא גדול מחלקן היחסי באוכלוסיה, ושיעורן מקרב בעלי הקרקעות והנכסים קטן. על כן, יש חשיבות יתרה לנקיטת צעדים שיבטיחו שהטלטלה של מעבר לכלכלה דלת פחמן לא תביא לרמיסתן של נשים, באופן שיקשה עליהן להתאושש ולמצוא פרנסה חלופית; יש לנצל את מנועי השינוי לטובת צמצום פערים ושיפור מעמדן התעסוקתי. זהו גם מנוף צמיחה בלתי מנוצל לכלכלה העולמית: הערכות מראות שסגירת הפער בין המינים עלולה להגדיל את התמ"ג העולמי ב-35% במוצא.²⁵

²⁴ אבירם-ניצן, ד., גוברין, מ. (2021, 22 ביוני). השפעות משבר האקלים על שוק העבודה, וכיצד ניתן להיערך לשינויים? המכון הישראלי לדמוקרטיה: <https://www.idi.org.il/articles/34797>

²⁵ United Nations, UN75. Women and Girls – Closing the Gender Gap: https://www.un.org/en/un75/women_girls_closing_gender_gap

